

ป. ๕๓๔

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณ

แล

พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตยสภาจัด

พิมพ์
เมื่อขาด พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์สำหรับชั่งแ่งแก่ผู้มาชม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

NATIONAL LIBRARY

ป.ธมด

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณ

แล

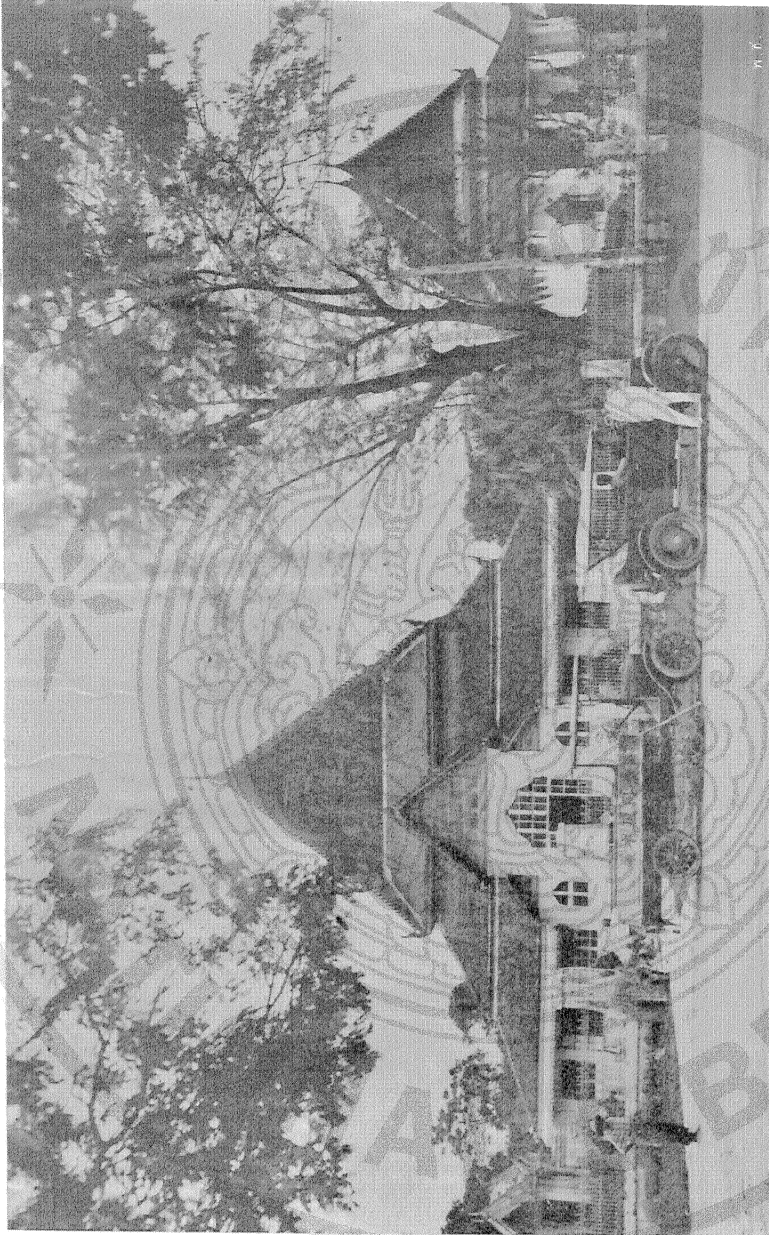
พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตยสภาจัด

พิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์สำหรับชี้แจงแก่ผู้มาชม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระราชวังบวรสถานมงคล
ซึ่งจัดเป็นหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑ์สถาน
ใน พ. ศ. ๒๔๖๕

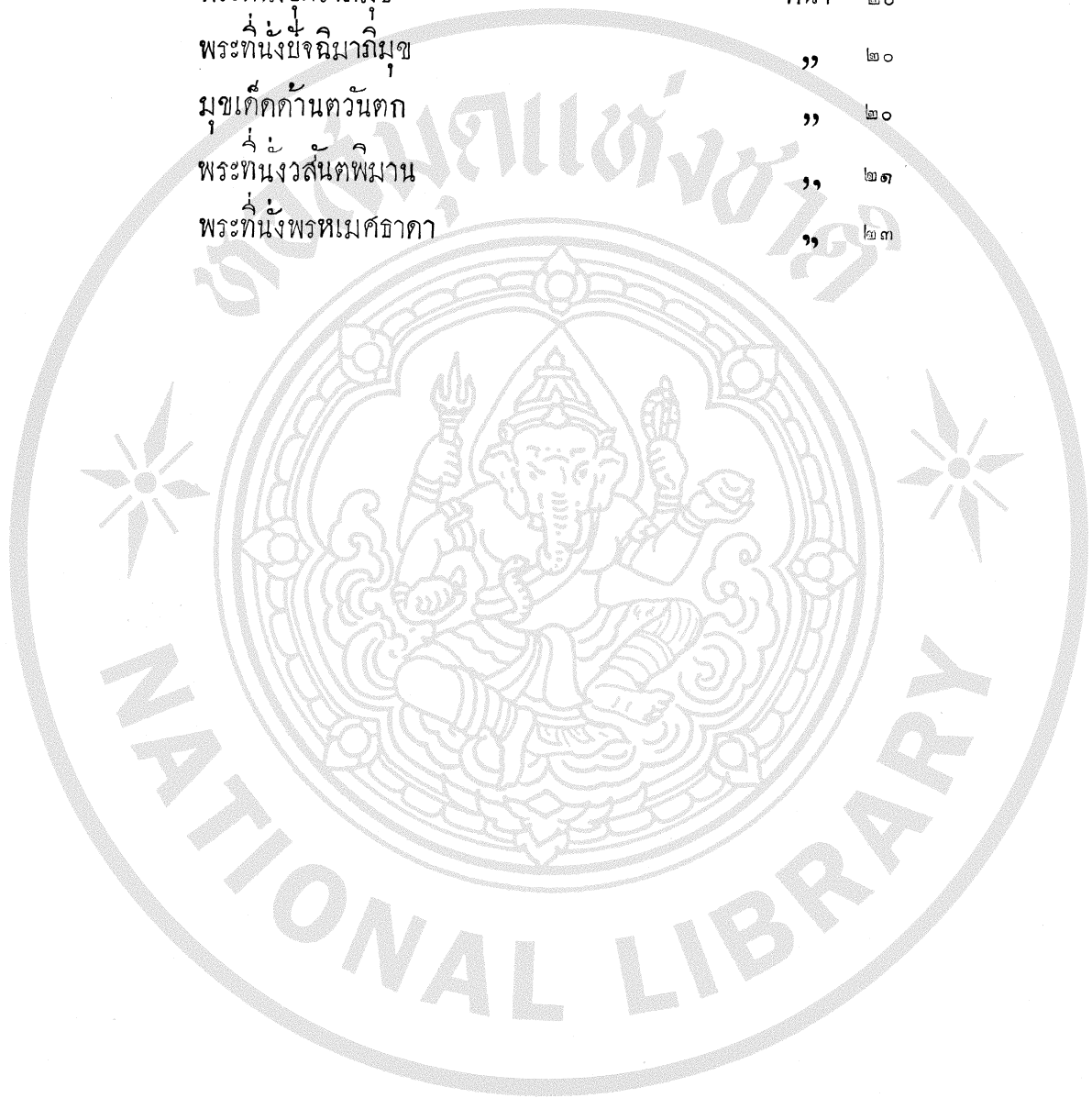

สารบัญ

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑสถาน

สำหรับพระนคร	หน้า ๑
ว่าด้วยการตั้งพิพิธภัณฑสถาน	๑
ว่าด้วยพระราชวังบวร ฯ	๒
ว่าด้วยพระที่นั่งศิวิไลย์	๓
ว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณ	๔
สิ่งสำคัญในหอพระสมุดวชิรญาณ	๖
พิพิธภัณฑสถาน	๕
พระที่นั่งพุดผกา	๗
สิ่งสำคัญในพระที่นั่งพุดผกา	๗
พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย	๑๒
สิ่งสำคัญในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย	๑๒
มณฑลพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยต่อกับพระวิมาน	๑๔
พระวิมาน	๑๔
พระที่นั่งอภิรมย์มณฑล	๑๕
พระที่นั่งทักษิณามุข	๑๖
พระที่นั่งบรรพต	๑๖
พระที่นั่งวายุสถานอมเรศวร	๑๗
พระที่นั่งปฤษฎางค์	๑๘

พระที่นั่งอตรัมมิข	หน้า ๒๐
พระที่นั่งขนิมาภิมุข	” ๒๐
มุขเด็จด้านตะวันตก	” ๒๐
พระที่นั่งวสันตพิมาน	” ๒๓
พระที่นั่งพรหมเมศธาดา	” ๒๓

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุทวชิรญาณ

แล

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

ว่าด้วยการตั้งพิพิธภัณฑสถาน

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือรวบรวมสิ่งของต่าง ๆ ที่พึงชม
จัดรวบรวมไว้ให้คนดูในสถานที่อันเดียวกัน เหมือนในประเทศสยามนี้
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ ทรงพระราชดำริห์ จัดตั้ง
ขึ้นก่อน ด้วยปรากฏว่าทรงสร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งสำหรับเสด็จประทับ
เป็นทิวไรฐาน แลจัดตั้งของต่าง ๆ ดังกล่าวมา ที่ริมพระที่นั่งอมรินท
รวินิจฉัยทางด้านตะวันออก (ตรงที่สร้างพระที่นั่งจักรทิพย์โยภาสเดิวนั้น)
มีชื่อว่า “พระที่นั่งราชฤดี” เมื่อเซอร์ยอนเนาวริงอัศวราชทูตอังกฤษ
เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีในปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๘ ได้
ไปรท ๑ ให้เข้าไปรเวทที่พระที่นั่งราชฤดีนั้น ต่อมาเมื่อทรงสร้างพระ
อภิเนาวนิเวศน์ขึ้นข้างหลังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์เป็นที่เสด็จประทับ ก็ทรง
สร้างพระที่นั่งขึ้นอีกองค์หนึ่ง ชื่อว่าพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ (อยู่
ตรงที่สร้างพระที่นั่งศิवालัมมหาปราสาทเดิวนั้น) เป็นที่จัดตั้งของ
ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน แลใหญ่กว่าพระที่นั่งราชฤดี แต่พิพิธภัณฑ
สถานสำหรับพระนครนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ไปรท ๑ ให้เริ่มจัดตั้งขึ้นณหอของคอคเคีย (คือหอสหทัยสมาคมเดิวนั้น)
เมื่อจอ พ.ศ. ๒๔๓๗ เรียกว่า “มิวเซียม” พิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่

๑

๑ จัดทำไว้ชื่อว่า “พิพิธภัณฑสถาน” เอาจานเพ
พนพเพที่ ๑๐๐๐ กี่

พ.ศ. ๒๓๒๕
 ทนสืบมา ๓๓ ปี จนเมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทิวงคตแล้ว
 ประกาศเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระราชวังบวร ๑
 วังอยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ๑
 ให้ย้ายพิพิธภัณฑ์สถานมาตั้งในพระที่นั่งพระราชวังบวร ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐
 อาศัยพระที่นั่งแต่ก่อนข้างหน้าวังจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน คือพระที่นั่ง
 ศิวโมกษพิมานหลัง ๑ พระที่นั่งพิพิธนาคราชหลัง ๑ แลพระที่นั่งอิศรา
 วินิจฉัยหลัง ๑ ตลอดเวลา ๓๕ ปี จนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทรงบำรุงพิพิธภัณฑ์
 สถานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นของประเทศสยาม จึงโปรด ๑ ให้รวมการ
 พิพิธภัณฑ์สถานเข้ากับหอพระสมุดสำหรับพระนคร แลทรงสถาปนา
 กรรมการหอพระสมุดขึ้นเป็นราชบัณฑิตยสภาใน พ.ศ. ๒๔๖๕ แล
 พระราชทานที่พระราชมนเฑียรสถานตลอดทั้งบริเวณพระราชวังบวร ๑ ให้
 จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแลหอพระสมุดสำหรับพระนคร

ว่าควรยกให้
 นว พ. ๒๔๖๕
 ว่าด้วยพระราชวังบวร ๑

พระราชวังบวรสถานมงคลทั้งหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑ์
 สถานอยู่ยัดนี้ เป็นของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรง
 สร้างพร้อมกันกับกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เดิมบริเวณวังกว้าง
 ใหญ่กว่าเดิมนานมาก เมื่อเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวร ๑ แล้ว
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ๑ ให้ตัดที่บริเวณวัง
 ไปใช้ราชการอื่น คือ ด้านตะวันออกขอมกำแพงบริเวณวังชั้นนอก

ทำทองสนามหลวงแลถนนหน้าพระธาตุ (รอยแนวข้อมกำแพงยังพอ
สังเกตเห็นได้ ในทองสนามหลวง) ด้านใต้แบ่งที่ไปตั้งคลังแสง (ซึ่ง
มีกำแพงใบเสมาอยู่เป็นสำคัญ) ด้านตะวันตกแบ่งที่ตอนหลังวังลงไป
จนริมแม่น้ำสร้างโรงทหาร ด้านเหนือกำแพงวังทำสนามแลปลูก
ตึกสามหลัง ซึ่งเดิมเป็นสำนักงานกระทรวงธรรมการ แลปลาย
ที่ไปทางวัดบรรณสถานสุทธาวาสครั้งทำเป็นพระเมรุพินาศ เคียงอยู่
ในกระทรวงยุติธรรม คงเป็นวังอยู่แต่บริเวณพระราชมนเทียรสถาน
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ เจ้านายฝ่ายในพระราชวังบวรฯ เหลืออยู่น้อย
พระองค์ ๑ ไปรต ๑ ให้ย้ายไปประทับในพระบรมมหาราชวัง พระ
ราชทานที่พระวิมานแลพระราชมนเทียรตอนในให้เป็นโรงทหาร แลให้
ย้ายโรงราชรถมาสร้างขึ้นข้างหน้า ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ไปรต ๑ ให้
ย้ายทหารไปอยู่ที่วังจันทร์ แลพระราชทานที่ตอนพระราชมนเทียร
สถานทั้งบริเวณให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑ์สถาน

พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน

พระที่นั่งศิวโมกขพิมานที่จัดเป็นหอพระสมุดวชิรญาณบัดนี้ เรียก
กันแต่ก่อนอีกนามหนึ่งว่า "พระที่นั่งทรงปืน" ตามชื่อที่พระโรงครั้ง
กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้าง
พร้อมกับพระราชวังบวรฯ เดิมเป็นท้องพระโรง แลได้เป็นที่ประทับฐาน
พระศพสมเด็จพระบวรราชเจ้าพระองค์นั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มา

วัด สก
ดง ใต้
อิม
วัด
วัด
วัด

(อีกเรื่องเล่าว่า "พระที่นั่งทรงปืน" ต่อ
มาเรียกชื่อใหม่เป็นชื่อของศรีอยุธยา)

4

Handwritten notes and markings on the document, including "WJ 99" and various scribbles.

หอพพระสมุทวชิรญาณนั้น เติมพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมพระเหตุที่ยกขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ เมื่อยมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ แต่แรกอาศรัยตั้งที่ห้องชั้นตำมขกระสันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททางตะวันตก แล้วมาตั้งที่ตึกพิมานตรงหน้าพระที่นั่งจักรี เมื่อยกญ พ.ศ. ๒๔๓๐ แล้วย้ายออกมาตั้งที่ตึกอันเป็นหอสหทัยสมาคมขึ้น เมื่อยเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ หอพพระสมุทวชิรญาณเป็นหอสมุดของสโมสรสมาชิกอยู่ตลอดสมัยที่กล่าวมา รวมเวลา ๒๓ ปี

ครั้นถึงมะโรง พ.ศ. ๒๔๔๗ ในบัดนั้นถึงอภิเษกสมรสกัน นับแต่
พระบรมราชสมภพแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาครบ
๓๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์
จะทรงสถาปนาอนุสาวรีย์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถให้เป็น
ของถาวรสักอย่างหนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า ในประเทศสยาม
นี้ยังไม่มีหอสมุดสำหรับพระนคร จึงทรงชักชวนพระราชภาดาแล
ภคินีให้ทรงอุทิศถวายหอพระสมุดวชิรญาณเป็นหอพระสมุดสำหรับพระ
นคร อยู่ในความบำรุงรักษาของรัฐบาลต่อไป ทุกพระองค์ก็ทรง

๕

พระดำริเห็นชอบด้วยพระราชบริหาร จึงโปรดฯ ให้รวมหอพระสมุด
วชิราวุธกับหอสมุดมณฑลอยุธยา แลหอสมุดพุทธศาสนสังคหกิจตั้ง
เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร โดยประกาศพระบรมราชโองการ
เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘ แลทรงพระกรุณาโปรดฯ
ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสด็จดำรงพระยศ
เป็นสมเด็จพระยพราช ทรงดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกเป็นต้นมา
ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ
ให้ซ่อมแซมตึก “ถาวรวัตถุ” ซึ่งสร้างค้างอยู่ที่วัดมหาธาตุให้สำเร็จ
แล้ว พระราชทานให้ใช้เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้เสด็จ
พระราชดำเนินไปเสด็จเมื่อวันที่ ๖ มกราคม เนื่องในพระราชพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษา ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๘
ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหนังสือในห้องพระสมุดส่วน
พระองค์ของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นมรดกแก่หอพระสมุดสำหรับพระนคร แลได้เสด็จ
ไปทอดพระเนตรถึงหอพระสมุดฯ ทรงพระราชดำริว่าตึกที่หน้า
วัดมหาธาตุนั้น แม้แต่เก็บหนังสือของหอพระสมุดวชิราวุธก็ต้องตั้งตู้
ยกเย็บคองแล้ว จะรวมสมุดพระราชทานใหม่เข้าไว้ด้วยกันกับหนังสือ
เดิม ที่หาพอไม่ จึงโปรดฯ ให้จัดหอพระสมุดสำหรับพระนครแยก
ออกเป็น ๒ หอ หอหนึ่งให้คงเรียกว่า “หอพระสมุดวชิราวุธ”

สำหรับเก็บหนังสือแจกหมายเหตุของเก่า อันเป็นหนังสือเขียนแล
 งานเป็นพื้น สำหรับราชบัณฑิตแลนักเรียนผู้แสวงหาความรู้จะ
 สอยสวน แลให้เป็นสถานที่ทำการพิมพ์หนังสือของหอพระสมุดฯ ครั้น
 ออกหนังสือให้เรียกว่า “หอพระสมุดวชิราวุธ” เป็นที่เก็บรักษาหนังสือ
 ฌยพิมพ์ทั้งภาษาไทยแลภาษาต่างประเทศ กับทั้งรูปฉายาลักษณ์แล
 หนังสือพิมพ์ข่าวต่าง ๆ สำหรับมหาชนจะได้ไปมาอ่านได้ตามประสงค์
 หอพระสมุดวชิราวุธให้จัดตั้งตึกหน้าวัดมหาธาตุ ส่วนหอพระสมุด
 วชิรญาณนั้น เพราะหนังสือเก็บรักษาไว้ในตู้ลายทองของโบราณ
 เป็นพื้น แลมีศิลาจารึกของโบราณอยู่มากด้วยอีกอย่าง ๑ ถ้าจัด
 ตั้งในตึกแบบโบราณย่อมจะสมกัน จึงโปรดฯ ให้ย้ายหอพระสมุ
 ดวชิรญาณมาตั้งอยู่ณพระที่นั่งคูหาคั่นพินาศด้วยประการนี้

หอพระสมุดวชิรญาณก็ดี พิพิธภัณฑ์สถานก็ดี ในชั้นนี้พึงย้าย
 แลขยายการที่จัดออกไปใหม่ยังไม่บริบูรณ์ ในหนังสือจะพรรณนาว่า
 ด้วยสิ่งของซึ่งควรควรชมรมายสิ่งไปให้ถนัดยังไม่สามารถจะทำได้
 เพราะฉะนั้นจะกล่าวถึงแต่สิ่งสำคัญแลอธิบายพอเป็นเลาความ

สิ่งสำคัญในหอพระสมุดวชิรญาณ

๑. พระบรมรูปเท่าพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เขียนสีน้ำมัน ประดิษฐานอยู่ในประธานคานวันตก เป็นของ
 พระราชโอรสธิดาทรงสร้างแต่เมื่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ

๒. ไตรศักราชกระตานครนนวน ที่ตั้งอยู่หน้าพระบรมมหาราชวัง เป็น
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับทรงคำนวณเลข
เดิมตั้งอยู่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานมารักไว้ในหอพระสมุด ฯ

ของทั้ง ๒ สิ่งที่ถูกกล่าวมาเป็นของประจำอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ
สืบมาแต่แรกตั้ง นับเวลาจนบัดนี้ได้ ๔๒ ปี

๓. ตู้ลายทองของโบราณ ที่ใช้ใส่หนังสือในหอพระสมุด
วชิรญาณ เป็นฝีมือสร้างแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีมาก สร้างใน
สมัยกรุงธนบุรีก็มี ที่สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพียงในรัชกาล
ที่ ๔ ถ้าว่าโดยอายุ มีตั้งแต่ ๒๕๐ ปีลงมาถึง ๖๐ ปีเศษ ตู้เหล่านี้
เดิมสร้างสำหรับใส่คัมภีร์พระไตรปิฎก มีแยกย้ายอยู่ตามวัดทั้งใน
กรุง ฯ แลหัวเมือง เมื่อแรกตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร ต้องการ
ตู้ใส่หนังสือซึ่งได้เพิ่มเติมมาก กรมการปรึกษากันเห็นว่าตู้ลายทอง
ของโบราณซึ่งมีอยู่ตามพระอาราม มีหนังสือเก็บอยู่ก็มี วางเปล่า
อยู่ก็มาก มักชำรุดและเป็นอันตรายไปเสีย ตู้ชนิดนี้เป็นของสร้าง
โดยฝีมืออันประณีต และมีแต่ในประเทศสยามประเทศเดียว สมควร
จะรักษาไว้ให้อยู่ถาวร จึงไปขอตู้โบราณที่วางอยู่ตามพระอารามมา
ใช้ใส่หนังสือในหอพระสมุด ฯ ครั้นพระสงฆ์มาชมหอพระสมุด ฯ
เห็นว่าตบแต่งตั้งรักษาตู้ไว้งดงาม ก็พากันนิยมยินดียอมอนุญาตถวายตู้
โบราณแก่หอพระสมุด ฯ มากขึ้นโดยอันคืบมา เห็นจะกล่าวได้ว่าตู้

โบราณอย่างนี้เป็นฝีมืออย่างเอกแลเก่าที่สุด เคียนมาอยู่ในหอ
พระสมุด ฯ แทบทั้งนั้น ถ้าชอบชมฝีมือแลแบบอย่างช่างเขียนไทย
แต่โบราณ ก็อาจดูได้แทบทุกใบ

๔. หีบโบราณสำหรับใส่พระไตรปิฎก เคียนก็อยู่ตามพระอาราม
อย่างเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว เป็นของสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา
แทบทั้งนั้น เลี่ยมมาอย่างดีไว้ในหอพระสมุด ฯ แต่ที่ลวดลายงาม

๕. ศิลารักของโบราณ เก็บรวบรวมมาแต่ที่ต่าง ๆ ในประเทศ
สยามนี้ ที่ตั้งไว้ทางเฉลียงบ้านเหนือฉนวนจารึกภาษาไทยแต่สมัย
พระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย มีพระเจ้ารามคำแหง
มหาราชเป็นต้น ตลอดจนมาจนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
ศิลารักซึ่งเรียบเรียงตั้งไว้ทางเฉลียงบ้านใต้ เป็นจารึกภาษามอญบ้าง
ภาษาขล้ายบ้าง ภาษาสังสกฤตบ้าง อันเป็นของสร้างไว้แต่ครั้งลาว แด
ครั้งเมื่อพวกขอมเป็นใหญ่อยู่ในประเทศสยามนี้ ตลอดจนมาจนสมัย
กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

๖. ตัวอย่างผ้าลายอย่างต่าง ๆ ซึ่งใส่กรอบกระจกทำลึบแล
ตั้งไว้ ล้วนเป็นของโบราณซึ่งแบบอย่างลวดลายเลกสูญไปเสียแล้ว
เหลืออยู่แต่ที่เป็นผ้าห่อคัมภีร์พระไตรปิฎกของโบราณ หอพระสมุด ฯ
ได้มา จึงเลือกออกมาทำเป็นลึบแลไว้เพื่อจะให้เห็นตัวอย่างลวดลายของ
โบราณ

พิพิธภัณฑสถาน

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

พระที่นั่งองค์นี้ สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรง
สร้างเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เมื่อราวปีมะแม พ.ศ. ๒๓๓๖
เมื่อสมเด็จพระบรมราชเจ้าพระองค์นั้นสวรรคตแล้ว เชิญพระพุทธรูปองค์
ลงไปประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์
ใช้เป็นท้องพระโรง แลได้ตั้งพระศพสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนา
นุรักษ์ ในรัชกาลที่ ๒ จนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เชิญพระพุทธรูปองค์นี้กลับไปประดิษฐานไว้ใน
พระที่นั่งพุทไธสวรรย์อย่างเดิม

สิ่งสำคัญมีอยู่ที่พระที่นั่งองค์นี้ คือ

๑ รูปพระนารายณ์ทรงบน อยู่ท่ามกลางพระที่นั่งคชกรรมประเวศ
ข้างคอนหา เป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระราชดำริให้หล่อขึ้น เดิมกะว่าจะไปตั้งที่หน้าตำหนักพระราชวัง
บ้านขุน เมืองเพชรบุรี แต่การสร้างค้างอยู่เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๕

๒ ระฆังใหญ่ตั้งไว้บนศาลา ระฆังใบนี้ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้หล่อขึ้นสำหรับตีโมงที่โรงนาพิกา
ริมประตูเทวาพิทักษ์เมื่อเสด็จประทับอยู่ณพระอภิเนาวนิเวศน์

๓ พระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปอันทรงพระนามพระพุทธสิหิงค์นี้
 เรื่องตำนานมีอยู่ว่า เติมพระเจ้ากรุงลงกาองค์ ๑ ทรงสร้างชนไว้เมื่อก่อน
 พ.ศ. ๑๘๐๐ พระเจ้านครศรีธรรมราชไปขอมาถวายสมเด็จพระร่วง (ราม
 คำแหง) พระเจ้ากรุงสุโขทัยฯ ทรงปฏิบัติขามาหลายรัชกาล จนสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชที่ ๑ กรุงศรีอยุธยาได้เมืองสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น จึง
 เชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้ในกรุงศรีอยุธยา พระมเหสีคือยายทูลขอ
 ให้พระยาญาติคือขุนศรีไปไว้ ณ เมืองกำแพงเพชร พระยามหาพรหม
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ยกกองทัพมาตีเมืองกำแพงเพชร พระยาญาติคือ
 ไม่ได้ยอมเป็นไมตรี พระยามหาพรหมจึงขอพระพุทธสิหิงค์ไปไว้เมือง
 เชียงราย ต่อมาพระยามหาพรหมเกิดวิวาทกับพระเจ้าแสนเมืองมาเจ้า
 นครเชียงใหม่ผู้เป็นหลาน พระเจ้าแสนเมืองมายกกองทัพไปตีได้เมือง
 เชียงราย จึงเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาด้วยพระแก้วมรกตด้วยกัน พระ
 พุทธสิหิงค์อยู่มาในเมืองเชียงใหม่จนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จไป
 ตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๕ จึงเชิญพระพุทธสิหิงค์
 ลงมากรุงศรีอยุธยา ประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระ
 พุทธสิหิงค์อยู่ในกรุงศรีอยุธยาต่อมาตลอด ๑๐๕ ปี จนเสียพระนครแก่
 พม่าเข้าศึก สมัยนั้นชาวเชียงใหม่ยังเป็นพวกพม่า จึงเชิญพระ
 พุทธสิหิงค์กลับไปไว้เมืองเชียงใหม่ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร
 ไทยได้เมืองเชียงใหม่กลับมาเป็นของไทย แต่ในสมัยนั้นผู้คนร่อยหรอ
 ไม่พอจะตั้งรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ต่อสู้พม่าได้ ต้องทิ้งเมืองเชียงใหม่

ให้ร่าง คกรักษาแต่เมืองนครลำปาง สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหา
สรุสสังหนาท ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระพุทธรูปสี่องค์เคยเป็นพระพุทธรูป
สำคัญในกรุงศรีอยุธยา โดยมีตำนานดังแสดงมา จึงได้ โปรดให้
เชิญลงมายังกรุงเทพ ฯ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๓๘

๔ ลายเขียนภาพผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เป็นฝีมือ
เขียนในคราวเมื่อสร้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ยังมีได้แก่ ไข่เปลี่ยนแปลง
คกรักษาไว้ให้ชมฝีมือเขียนครั้งสมัยรัชกาลที่ ๑

๕ พระพุทธรูป ยืนมีเรือนแก้วอยู่ข้างหลัง ขยายพระพุทธรูปสี่องค์
กล่าวกันว่าเป็น พระฉลอง พระองค์เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี องค์ ๑
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรัชชางค์ ๑ เติมนิธิฐานอยู่ที่ไหนหาปรากฏ
ไม่ พึ่งเชิญมาไว้พระราชวังบวร ฯ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระ
ยี่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

๖ ตู้เขียนลายภาพเรื่องรามเกียรติ์ ๓ ใบ ซึ่งกันเป็นฝาประจน
ห้อง สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ทรงสร้างสำหรับใส่
พระไตรปิฎกเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ทรงเลือกช่างเขียนที่ฝีมือดีในสมัยนั้น
มีชื่อปรากฏเจ้ากรมอ่อนคนหนึ่ง กับคนอื่นอีกให้เขียนถวาย

๗ พระพิมพ์ต่าง ๆ รวม ๔ ตู้ เป็นของกรรมการหอพระสมุดฯ
รวบรวม มีพระพิมพ์ทุกชนิดตั้งแต่โบราณมา ทั้งพิมพ์สำหรับพิมพ์พระ
นั้นก็มีหลายอย่าง เติมนิธิฐานที่หอพระสมุด ฯ ย้ายมาไว้ในพิพิธภัณฑ
สถานคราวนี้

๑๑ ก.

๘. กลองวิจิตรชัยภริ สร้างในรัชกาลที่ ๓ สำหรับราชวรคดี
เมื่อประสงค์จะถวายฎีกา (ฟังใต้อย่างพิพิพัชณสถานเมื่อพิมพ์หนังสือ
แล้ว) เรืองตำนานของกลองวิจิตรชัยภริ พระศรีภริปริชาแต่่งไว้ไปน
คำฉันท คังน

๑๖ แรกเริ่มเดิมท่านเจ้าพระยา ศรรัตนโกษา

อธิบดีเป็นประธาน

๑ กรมท้าวที่พระทหาร^(๑) รัชราชโองการ
ไปสร้างจันทบุรีมัย

๑ โลงเห็นไม้รักตันกลม งามเตียบโตสม
คนคนนั้นกบอง

๑ ให้คักทอนท่อนทำกลอง คุกท่อนทอง
ทลวงทลกลมกลิง

๑ ขึ้นหน้าหนึ่งกระขอเผือกขิง แล้คอกกรากกรัง
กระทบกระทุมทานทน

๑ ส่งเสียงนฤโหมคำรณ กักก้องกาหล
อรินพรันณันหนี

๑ มาถวายสมเด็จเจ้านุยดี เป็นความชอบมี
ก็ชอบพระราชหฤไทย

(๑) เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ในรัชกาลที่ ๔

- ๑ ให้^๕คงที่พระที่นั่งใน อมรินทร์วินิจชัย
วางที่สำหรับรับรอง
- ๑ หลังปักอัฐิกลายทอง เพียงผ้าปกกระพอง,
คเชนทรวิงวรา
- ๑ แล้วพระดำรัสให้ตรีตรา รันราชภูรีประชา
อันเกิดคคิตกาลเป้น
- ๑ ผู้ว่ามิรับขัณฑ์เข็น คับแค้นเคืองเชิญ
บลุขแล้วอลวล
- ๑ รั้งเริ่มวิราชกมล กุญแจท่าฝน
บันดาลจะขัณฑ์อัน
- ๑ ครั้นวันศุภฤกษ์ยามดี ยกไชยภวั
ไปตั้งที่ทิมกรมวัง
- ๑ รั้วรอบกรอขลวคยานยัง ผู้เฝ้าคอยหวัง
ประจำที่วราศรี
- ๑ เปื้องบนเพดานทฤษี นักรสามชั้นศรี
เศวตสชาคอาภา
- ๑ นายช่างอิทธิมัยรนา โหมตเหมือนมาลา
แลเรื่องอร่ามงามตรู
- ๑ ภาณุกลิ่นพวงดวงคอกุ ห้อยกับกำภู
ระเียบระบายบรรจง

๑๑ ก.

- ๑ แขนงกลางตั้งกลองตรง บังบนพื้นผิง
ขพานลของยงโย
- ๑ พระประสาทพราชม์เรองไซย สมณวินัย
เกอ้านวยอวยนาม
- ๑ ผิวถ้ำตระลาการทำความ บังบทยมีตาม
คกัผู้คโคยค
- ๑ ให้ทุมเท่งราชเกอ ถ้วนตรีวารค
ค่างร้องถวอยฎีกา
- ๑ ศุกรวารวันยกกลองมา แรมหกค้ำตรา
แลเคอนก้ทกจวบกัน
- ๑ ลุลลคักราชนัยพัน ร้อยเกอัสยัน
เปนเคษไคเกอระกา
- ๑ สามค้ำชนเจตรมาค ภัทรยทมาศกา
พะยักยสยสามค้ำวคม
- ๑ ยันตาขัราชทกกรม ถวอยกรประนม
ถอน้ำพระพฒันสคยา
- ๑ กำหนดยหนงสองควา คามราชยรา
ประเวณสยสากล
- ๑ ครนสามโมงย่ายยคคค ให้ชุมสามนค
พระครูผู้ใหญ่เปนประธาน

- ๑ ลูกขุนขุนศาลเจ้าศาล นายเวรตระลาการ
ที่พระตำรวจแปคนาย
- ๑ กรมวังสั่งให้สั่งหมาย ขอกพรหมณ์สวณสาย
ธำพรตพรหมจรรย์
- ๑ มาอ่านกุญแจคำฉันท์ สังเวทเวณ
นุสสันพระราชพิธี
- ๑ พระมหาราชครูธิปัตย์ แต่งตั้งบายศรี
ประกอบทุกสิ่งสู่เพียญชน
- ๑ นานาผลผลาฮาเกียรณ ธงเทียวรูปเทียน
สุคนธรสกำจร
- ๑ เชิญเทพสมนุสมสุมพร เทวองค์อศิคร
ประเสริฐประสิทธิ์วิทยา
- ๑ คุ่มครองกลองไชยราชา จักคืบทุกขา
เผด็จคณวชน
- ๑ ครูเจ้าทวิโชตม์ชาญกล สังข์ใส่ทุทกมนต์
ไปโสจรไปสรงเภา
- ๑ จุณเจิมเฉลิมศักดิ์โสภี มุสิลามาดิ
ประคืบประคาลาวรรณ
- ๑ เสรีจกัษเทียนไชยโยกควน เป้าสังข์สำคัญ
ยันภูลเวงสยสถาน ๆ

พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

ทรงสร้างพระที่นั่งองค์นี้ เมื่อในรัชกาลที่ ๑ แลที่ ๒ เป็นศาลาที่
เฝ้ากรมพระราชวังบวร ๆ เสด็จออกมุงเฝ้า เรียกกันว่า “ทิมมawangค์”
เพราะมีทิมล้อมสามด้าน แลทิมนั้นเป็นที่ประชุมราชบัณฑิตแปลหนังสือ
เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบวรราช
เจ้ามหาศักดิพลเสพย์ ทรงสร้างท้องพระโรงเรียกว่าพระที่นั่งอิศรา
วินิจฉัย แลเป็นที่ประชุมฐานพระศุกรมพระราชวังบวร ๆ กับทั้ง
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมา เมื่อย้ายพิพิธภัณฑสถาน
มาตั้งในพระราชวังบวร ๆ เติมใช้พระที่นั่งอิศราวินิจฉัยเป็นคลัง ฟัง
ซ่อมเป็นที่แต่งตั้งของพิพิธภัณฑสถานในคราวนี้

สิ่งสำคัญในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

๑ ที่เฉลียงหน้ามีรูปศิลาอ่อน ๒ รูป ว่าเป็นรูปนักบุญเซนต์ยอล
รูป ๑ รูปหญิงในพระราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่โบราณ
รูป ๑ รูปศิลา ๒ รูปนี้ เคยตั้งอยู่ข้างบันไดประตูกลางข้างหน้าพระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะไ้มาแต่ไหน แลเอามาตั้งไว้ที่นี้
เมื่อใดหาทราบไม่ แต่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุการปฏิสังขรณ์วัด
พระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อรัชกาลที่ ๓ ว่ามีรูปทั้ง ๒ นี้ จึงสันนิษฐาน
ว่า เห็นจะไ้มาตั้งที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อในรัชกาลที่ ๔ แล
สันนิษฐานต่อไปว่าจะพบที่ใน พระราชวังเมืองลพบุรี แลเป็นของ
บรรณาการครั้งสมเด็จพระนารายณ์

๒ ที่ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ทรงที่เสด็จมาประทับ มีพระ
ที่นั่งขลุ่ยขลุ่ยมาลาของเดิมยังคงอยู่องค์ ๑ พระที่นั่งขลุ่ยขลุ่ยมาลาของเดิม
เป็นของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเมื่อในรัชกาล
ที่ ๑ ทรงที่ตึ้นนี้เป็นมณฑลพระวิมานเดิม ส่วนสิ่งของที่จัดตั้งใน
พิพิธภัณฑ์สถานตอนพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ล้วนเครื่องสัมฤทธิ์โลหะ
ของโบราณ แลสิ่งของที่จัดตั้ง คือ

ก ที่ริมเสาในประธานจัดตั้งเทวรูปขนาดใหญ่ เทวรูปเหล่านี้
เป็นของสร้างที่กรุงสุโขทัย ครึ่งพระร่วงก็มี สร้างครึ่งกรุงศรีอยุธยาก็มี
เป็นฝีมือช่างไทยทั้งนั้น ไม่มีที่ไหนเหมือน

ข ในตู้กระจกใบย่อม ๆ ตั้งตรงกลางพระที่นั่ง ล้วนเครื่อง
สัมฤทธิ์โบราณ เป็นฝีมือซ่อมเป็นพัน

ค ทางเฉลียงตั้งคู่ช่องละ ๒ ใบ ไว้พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์
แลเทวรูปของโบราณอันหล่อด้วยโลหะเรียงตามสมัยโดยลำดับ นับแต่
เฉลียงทิศใต้ข้างคานหน้าต่างประตูกั้นไป เป็นของสร้างครึ่งสมัย
ทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัย
รัตนโกสินทร แลสิ่งของที่สร้างมาแต่ต่างประเทศ

ฅ ที่ริมพระที่นั่งขลุ่ยขลุ่ยมาลาข้างใต้ รอยพระพุทธรูปหล่อทอง
สัมฤทธิ์ ครึ่งกรุงสุโขทัย พระเศียรพระพุทธรูปเมืองกำแพงเพชร
ตรงกลางรูปโคอศุกราช เดิมอยู่ที่วัดพระพุทธรูป ข้างเหนือพระเศียร
พระพุทธรูปแสนแต่เมืองเชียงใหม่

มุขกระสัน

ห้องระหว่างพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยกับพระวิมาน จิตตั้งเครื่องศิลา
ของโบราณ

๑. ด้านสกัดทิศตะวันออกกรุพระคณิศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้มาแต่เมืองสิงห์สำหรับ ประเทศชวา

๒. ทางด้านใต้ไว้เครื่องศิลาซึ่งได้มาแต่อินเดีย แลเครื่องศิลา
สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย ได้มาแต่พระปฐมเจดีย์ข้าง เมือง
ไชยาข้าง ทางริมผนังด้านตะวันตกแลด้านเหนือตั้งเครื่องศิลามือช่าง
ขอมครั้งสมัยลพบุรี

๓. เครื่องศิลาของโบราณที่เป็นชิ้นใหญ่ยังจัดตั้งรายตามเฉลียง
พระวิมานตลอดไปโดยรอบ ทางด้านใต้เครื่องศิลาสสมัยทวารวดี สมัย
ศรีวิชัย แลเครื่องศิลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ได้มาแต่ประเทศชวา ทางด้านเหนือเครื่องศิลามือช่างขอม ได้มา
แต่เมืองลพบุรีข้าง เมืองนครราชสีมาข้าง นครวัดข้าง ทั้งเครื่อง
ศิลามือช่างไทย ครั้งกรุงสุโขทัยข้าง ครั้งกรุงศรีอยุธยาข้าง

พระวิมาน

ตามแบบโบราณถือว่า ที่ประทับของพระราชาควรมีพระราช
มนเทียร ๓ หลัง (สันนิษฐานว่าตำราเดิมเห็นจะหมายความว่า มัง
๓ แห่ง) เป็นที่สำหรับประทับในระตูอันหลัง ๑ สำหรับประทับใน

ระคุณหลัง ๑ สำหรับประทับในระคุณหลวงหลัง ๑ ปราสาทซึ่งสร้าง
๓ องค์ในกรุงศรีอยุธยา แลหมู่พระราชมนเทียรในพระบรมมหาราชวัง
กรุงเทพ ฯ ๓ หมู่ ก็เนื่องมาแต่ตำราที่กล่าวนี้ ลดส่วนลงมาจน
ถึงพระวิมานในหมู่เดียว ก็สร้างเป็น ๓ หลัง เช่นที่สมเด็จพระบรม
ราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างในพระราชวังบวร ฯ นี้ สำหรับ
ประทับตามระคุณกาล หลังใต้เรียกว่า “พระที่นั่งสันตพิมาน”
หลังกลางเรียกว่า “พระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์” หลังเหนือเรียกว่า
“พระที่นั่งพรหมเศศธาดา” (เดิมเห็นจะชื่ออย่างอื่น) แล้วทรงสร้าง
มุขเชื่อมพระวิมาน ๓ หลัง ต่อกันขึ้นเป็น ๖ มุข ใช้อีกเป็นพิพิธภัณฑ์
สถานในคราวที่พระวิมาน ๓ หลังแลมุขทั้งปวง

พระที่นั่งภิรมย์มณฑล

ห้องมุขนี้เป็นมุขหน้าจัดตั้งเครื่องราชยานต่าง ๆ มีสิ่งสำคัญ คือ
๑ พระที่นั่งวาชเนนทวยหาญ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
๒ พระที่นั่งพุดตาล สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
เลียบพระนคร แลเสด็จกระบวนพยุหยาตรา
๓ พระราชยาน ทรงเวลาเสด็จกระบวนพยุหยาตราโดยปรกติ
๔ สัปคับข้างพระที่นั่ง แลสัปคับข้างพระประเทียบ
๕ วอสมเด็จพระมหาสมณะ
๖ สัปคับมุกด์ (สันนิษฐานว่า เดิมเห็นจะเป็นของเจ้าอนุ
เวียงจันทน์) ปรากฏว่าเจ้าจันทร์เทพประภาคุณ เจ้าเมืองมุกดาหาร

(เป็นหลานเจ้าอนเวียงจันทน์) ให้เจ้าพระยาภูธราภัย สมุหนายก ใน
รัชกาลที่ ๔ ใช้สำหรับเกียรติยศท่านมาจนตลอดอายุ

พระที่นั่งทักษิณารามิข

ในห้องนี้จักไว้เครื่องเล่นต่าง ๆ เป็นต้นแต่ โขน หุ่น ละคอน
หนัง เป็นสิ่งสำคัญ คือ

๑ หน้าหุ่นของหลวง เป็นฝีมือช่างที่มีชื่อเสียงสร้างในสมัยครั้ง
รัชกาลที่ ๒ เป็นพื้น สร้างเพิ่มเติมในรัชกาลที่ ๔ บ้างแต่น้อย

๒ หุ่นจีน เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงประติมา
คิดทำขึ้น

๓ หวีโขนแลชฎารัตนเกลา ฝีมือเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง คิด
ทำขึ้น ๒ คู่

พระที่นั่งบุรพาภิรมย์

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เสด็จสวรรคตในห้องนี้
เคยวนจกเป็นทิวเครื่องดนตรีต่าง ๆ พระที่นั่งบุรพาภิรมย์ กับพระที่นั่ง
ทักษิณารามิข ๒ องค์นี้ มียกพนงส่งทางคานวันออก แลมียกพน
ทรงมมทั้ง ๒ ห้องฝึกกับมูซอน ด้วยเมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหา
ศักดิ์พลเสพย์เป็นกรมพระราชวังบวร ๆ หาเสด็จขึ้นไปประทับบนพระ
วิมานไม้ ประทับอยู่แต่ทมิฬทั้ง ๒ นี้ ยกพนททรงมมเป็นห้องสง
ข้าง ๑ ห้องลงบังคนข้าง ๑

พระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ

พระวิมานองค์นี้เป็นหลังใหญ่กว่าเพื่อนอยู่กลาง สมเด็จพระบรม
 ราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ เสด็จประทับแลสวรรคตในพระวิมานหลัง
 ต่อมา (จะเป็นในรัชกาลที่ ๓ หรือรัชกาลที่ ๔ ไม่ทราบแน่) เป็นที่
 ประทับฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้า ฯ อยู่จนเชิญไปไว้ในวิหาร
 พระธาตุ ที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อในรัชกาลที่ ๖ สิ่งสำคัญ
 ของพิพิธภัณฑ์สถานซึ่งประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ คือ

๑ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์
 จำลองจากพระบรมรูปหล่อ ซึ่งประดิษฐานไว้ในปราสาทพระเทพบิดร
 บัณฑิต พระบรมรูปองค์จำลองเมืองวรพระบรมศัพพะบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานไว้ในบุษบกมณฑลพระมหาปราสาท
 สำหรับราชวรสถูปภรณ์อุทิศถวายพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ
 ฐานที่รองพระบรมรูป เป็นแท่นของโบราณฝีมือสร้างครึ่งสมัยกรุง
 ศรีอยุธยา ใ้มาแต่เมืองไชยา

๒ เก้าอี้IRON กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงสร้างขึ้นในชั้น
 แรกใช้กรรมเนื้อมันเฝ้า เมื่อขระกา พ.ศ. ๒๔๓๖ มีอยู่ในพระราชวัง
 บวร ฯ ๒ ตัว จะได้ใช้ในการอย่างใดหาทราบไม่

๓ พระแท่นเสด็จออกขุนนางโดยปรกติ ของพระบาทสมเด็จพระ
 ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่าแต่เดิมพระแท่นเช่นนี้มีแต่ในพระราชวัง
 หลวง พึ่งสร้างสำหรับพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ในรัชกาลที่ ๕

๔ ช่องผนังสองข้าง ตั้งราชบัลลังก์ที่ประทับเสด็จออกเต็มยศ
 เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๕ องค์ ๑ พระที่นั่งกาญจนาภรณ์ที่ของเก่าสำหรับ
 ทรงช้างพระที่นั่งองค์ ๑

๕ ตรงกลาง พระแท่นเศวตฉัตรสำหรับพระเกียรติยศพระบาท
 สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมมีเศวตฉัตร ๗ ชั้น แลตั้งอยู่ที่พระที่นั่ง
 อิศราวนิพนธ์

๖ ตรงช่องผนังสองข้าง ข้างหนึ่งบุษบก ๕ ยอดสำหรับตั้งพระอิฐ
 เป็นของสร้างครั้งรัชกาลที่ ๕ ข้างหนึ่งพระเกาอี้ของพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกองค์ ๑ ของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุร
 สิงหนาทองค์ ๑ สำหรับเชิญตามเสด็จประพาส (เข้าใจว่าตลอดจนเวลา
 เสด็จการสงครามด้วย)

๗ บุษบก ๓ ยอดเป็นฝั่มเก่าครั้งรัชกาลที่ ๑ หรือรัชกาลที่ ๒
 ยอดมีพรมพัดตร์แลเป็นฉัตรผัดกับบุษบกอื่นๆ บุษบกนี้องค์กลางเป็นที่
 ประคิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท องค์เหนือเป็น
 ที่ประคิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ องค์ใต้เป็นที่
 ประคิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ แต่ว่าชั้น

เดิมขุนขกนเห็นจะคงอยู่ที่พระที่นั่งพรหมเศศาตา พึงย้ายมาไว้พระที่นั่ง
วายุสถานอมเรศ ตั้งพระอิฐ ๓ พระองค์ตั้งกล่าวมาเมื่อในรัชกาลที่ ๔
๘ ตรงช่องผนังด้านสกัดข้างหลัง ข้างเหนือพระแท่นของพระเจ้า
กรุงธนบุรี ได้มาจากเมืองแกลง ข้างใต้พระแท่นของกรมพระราชวัง
ยวรวชิชัยชาญ

๙ เครื่องสูงที่ตั้งรายในพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ เป็นเครื่องสูง
สำหรับพระเกียรติยศกรมพระราชวังยวรว

พระที่นั่งปริศนากะกิมข

ห้องมุขหลังพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ จัดพิพิธภัณฑสถานส่วน
เครื่องสรวพยทศ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑ ข้างผนึกเครื่องพระคชาธาร
๒ ในตู้ใหญ่ริมผนังพระที่นั่งวายุสถานอมเรศไว้ธงยันต์สำหรับ
นำพล

๓ หุ่นม้าผูกเครื่องม้าทรงของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔ กลองหน้าลงยันต์ ตั้งไว้ตรงมุมทางด้านเหนือ เป็นกลอง
อินทเทวี ของกรมพระราชวังยวรว

๕ กลอง ๓ ใบเถา ตั้งไว้ทางมุมข้างใต้ เดิมอยู่ที่หอกลองสำหรับ
พระนคร ที่หน้าวัดพระเชตุพน มาแต่รัชกาลที่ ๓ ใบใหญ่อยู่ใน
หอกลองชั้นบนชื่อว่า “ย่าแสงสุริศรี” สำหรับตีเวลาพระอาทิตย์
ขึ้นแลพระอาทิตย์ตก (เป็นสัญญาณให้เปิดแลปิดประตูเมืองตาม
ประเพณีโบราณ) ใบกลางอยู่ในหอกลองชั้นกลาง ชื่อว่า

“อัคร์พินาศ” สำหรับตีเมื่อเกิดเพลิงไหม้ (เป็นสัญญาณเรียกคนให้ไปช่วยดับเพลิง) ใบเล็กอยู่ในหอกลองชั้นสูงสุด ชื่อว่า “พินากุไฟรี” สำหรับตีเมื่อเกิดศึก (เป็นสัญญาณเรียกรบพลให้เตรียมรักษาหน้าที่ป้องกันพระนคร)

พระที่นั่งอุตราภิมุข

ในมุขห้องนี้ไว้เครื่องเสื่อผ้าต่าง ๆ มีเสื่อผ้าของโบราณหลายอย่าง

พระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข

ในมุขห้องนี้ไว้วัตถุต่าง ๆ อันเนื่องด้วยช้างสำคัญ แลเครื่องราชบรรณาการ แลเครื่องเนื่องด้วยตำนานการสร้างรถไฟในประเทศไทย

มุขเด็จด้านตะวันตก

ที่มุขเด็จนี้ไว้เครื่องไม้จำหลักของโบราณ มีสิ่งสำคัญคือ

๑ ธรรมาสันนียศของโบราณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันพระราชทานแด่พิพิธภัณฑ์สถาน

๒ หิวเรือเหรา เกือบเป็นของพระราชวังหลวงลำ ๑ พระราชวังบวรลำ ๑ เป็นฝีมือสร้างในรัชกาลที่ ๓

๓ หิวแลท้ายเรือพระที่นั่งรัตนกลิก สร้างครั้งรัชกาลที่ ๓

๔ หิวเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ เรือลำนี้สร้างในรัชกาล

ที่ ๓ เกือบมีแต่รูปครุฑ ชื่อว่าเรือมงคลสุบรรณ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรูปพระราชนิพนธ์เปลี่ยนชื่อเป็นเรือนารายณ์ทรงสุบรรณ

เรือพระที่นั่งที่กล่าวมานี้ ถ้าเรือไม่ผูกหมกแล้ว จึงเก็บแต่ศีรษะมา
รักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน

พระที่นั่งวະสันตะพิมาน

เป็นพระวิมานหลังได้ เมื่อทำการบวราชภิเษกพระบาทสมเด็จพระ
พระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเฉลิมพระราชมนเทียรในพระที่นั่งองค์
(ก่อนมาหรือภายหลังก็เห็นจะเฉลิม พระราช มนเทียร ในพระที่นั่งองค์
เหมือนกัน) จักรพิพิธภัณฑสถานไว้เครื่องตำหนักที่ประทับ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑ พระแท่นบรรทม ได้มาจากวัดอรุณ ฯ พระแท่นองค์นี้ถอดทอง
เก็บอยู่ที่วัดอรุณ ฯ เดิมอยู่บนกุฏิเจ้าอาวาส แล้วเอาลงมาไว้ที่การเปรียญ
ข้าง ทั้งอยู่ที่ถูกผู้พระย้าง ไม่มีผู้ใดทราบดีว่าได้มาแต่ไหน หรือได้มาแต่
เมื่อไร แลไม่มีใครเคยเห็นคุมตั้งเต็มที

สันนิษฐานว่าพระแท่นองค์นี้เห็นจะเป็นพระแท่นของสมเด็จพระศรี
สุริเยนทราบรมราชินี เมื่อเสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังเดิม เสด็จสวรรคต
ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อบวช พ.ศ. ๒๓๗๘ เมื่อสวรรคตแล้ว พระบาท
สมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เรือพระตำหนักแดงองค์ที่ประทับ
ไปสร้างถวายเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดโมลีโลก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกุฏิถก แยกเอากุฏิพระตำหนักนั้นไป
ปลูกเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม อันเป็นวัดของสมเด็จพระศรี
สุริเยนทรา ฯ ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พระแท่นองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระ

พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เห็นจะทรงอุทิศถวายวัดอรุณฯ แต่ใหญ่โตเกินกว่าสมณบริภค จึงมิได้คุมขนทงอยู่ราว ๘๐ ปี จนตัวไม้ชำรุดแลหายไปแล้ว

๒ เครื่องโกแลด้วยขามลายน้ำทอง ซึ่งเป็นของสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๒ แลเครื่องลายเบญจรงค์ทศมัยบ้างแต่ยังมีน้อย

๓ ภาชนะทองเหลืองซึ่งทำเป็นเครื่องใช้สอยของไทยแต่โบราณ ทรวบรวมไว้ในตู้เหมือนจะดีกว่าอันคามที่ไหน ๆ หมก

๔ รูปภาพเรื่องพระราชพงศาวดารซึ่งติดประดับไว้ในพระวิมานองค์ ๑ เป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์เลือกเรื่อง แล้วให้เขียนขึ้น แลทรงขอแรงกว๊านให้รับแต่งโคลงสำหรับติดกรอบของรูปเมื่อขุณ พ.ศ. ๒๔๓๐ รูปชุดนี้เดิมติดประดับไว้ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยส่วน ๑ (ซึ่งส่งมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน) อีกส่วน ๑ ยังติดประดับอยู่ที่พระที่นั่งวโรภาสพิมาน ณ พระราชวังบางปะอิน

ที่ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวโรภาสพิมานทั้งด้านตะวันออกแลด้านตะวันตก ตั้งตู้มเคลือบของโบราณ

๑ ตู้มใหญ่สร้างครั้งพระร่วงสุโขทัย

๒ ตู้มขอม ได้มาจากหัวเมืองทางตะวันออก (ใบ ๓ มีอักษรจารึกว่า เป็นของเจ้าเมืองขอม แปลกกว่าเพื่อน)

๓ เครื่องถ้วยขามลังกา

พระที่นั่งพรหมเมศธาดา

พระวิมานหลังนี้ สันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะใช้เป็นหอพระ แล้วเป็นที่ประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ด้วยไม่ปรากฏในเรื่องพงศาวดารว่าใช้การอื่น มาจนถึงครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว (เมื่อเชิญพระอิฐไปไว้พระที่นั่งวายุสถานอมะเวศจึง) ใช้เป็นคลังเก็บของ พิพิธภัณฑสถานซึ่งจัดตั้งในพระวิมานหลังนี้ เป็นเครื่องประทับพระศาสนาเป็นพน คือ

๑ เครื่องประทับมุกต์ต่าง ๆ

๒ เครื่องงา ในเรื่องงานมสังสำคัญคือกลองพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระสังฆราชอยู่ไป ๑

๓ พัดยศแลพัดรอง พัดพระสงฆ์ต่าง ๆ ยักรวบรวมไม่ได้ครบบริบูรณ์ทุกอย่าง มีสังสำคัญ คือพัดนี้ดำมั่ง เป็นของพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว ทรงถือเมื่อทรงผนวช พัดเล่มนี้เดิมอยู่ที่วัดบวรนิเวศ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงผนวชเป็นสามเณรได้ทรงถือทั้ง ๒ พระองค์

มุขเชิงบันไดพระที่นั่งพรหมเมศธาดาค้นถว้นออก ไว้บานมุกต์ซึ่งพระเจ้าบรมโกศทรงครีดยกยา ทรงสร้างเป็นบานประตูปัดรวมพุทธารามคู่ ๑ บานไม้จำหลัก เดิมเป็นบานประตูทางขึ้นปราสาทพระเทพนิกรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒ คู่

มุขเชิงบันไดทางเข้าวันตก ไว้เครื่องคินเฒาของโบราณ

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครซึ่งจัดขยายคราวนี้ เริ่มที่จะให้

ได้เปิดทันมงคลสมัยการเฉลิมพระชนมพรรษาในพ.ศ. ๒๔๖๘ การรวบรวม

ร่วมสิ่งซึ่งแต่กระบวนวัตถุยังไม่ครบครันเรียบร้อยบริบูรณ์โดย

ประการ ๑ สถานที่ต่าง ๆ ที่ได้มาเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราวโดย

โดยมากเหลือกำลังที่จะซ่อมให้หมดได้ ในคราวนี้ จึงเลือกซ่อมแต่

ที่จำเป็นและซ่อมแต่พอเป็นการได้ นับว่ายังบกพร่องอยู่เป็นอันมาก ถึง

กระนั้นหวังว่าท่านทั้งหลายที่ได้มาชมคงจะพอใจแลอน โมทนาในการที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิพิธ

ภัณฑสถานขึ้นได้ดังนี้

